

ЕКУМЕНІЗМ ЯК СКЛАДОВА ПРОЦЕСУ ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЇ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто явище католицького екуменізму як проблему інтеграційних процесів сучасного українського християнства. Зілюстрована зміна парадигми (від примусової до органічної інтеграції). Наводяться приклади інституціоналізації католицького екуменічного руху в Україні.

Ключові слова: Католицька Церква, інституалізація, екуменізм, соціальна інтеграція.

Про **актуальність** екуменізму як інтеграційного процесу свідчить велика увага до цієї проблеми зі сторони українських дослідників. Богословським і релігієзнавчим аспектам екуменізму присвячені численні публікації [2–6; 11; 13]. Між тим екуменізм становить важливу тему досліджень і для соціолога, оскільки відображає діалектику позитивних функцій та дисфункцій релігії в сучасному суспільстві. На світовому рівні проблема розроблена є доволі детально (особливо в контексті інституціоналізації). Натомість на українському ґрунті вона майже не вивчалася.

Метою статті є розкриття деяких аспектів екуменізму як однієї з форм інституалізації релігії в Україні на прикладі католицизму як її інваріантності.

Не надто заглиблюючись у різноманіття підходів і тлумачень слова «екуменізм», у рамках цієї статті під екуменізмом будемо розуміти узгоджені дії християнських церков, скеровані на певне об'єднання ідей і концепцій в середині християнського світу. Зауважимо, що екуменізм виник на початку ХХ сторіччя як релігійний і богословський рух. Його народження стало можливим тоді, коли дезінтеграційні процеси в середині християнського світу досягли певної межі, а тому виникла необхідність консолідації та інтеграції християн у рамках євангелізаційної та місійної діяльності. Слід зазначити, що соціологічне осмислення екуменізму розпочалось у 60-ті роки ХХ сторіччя. Пітер Бергер та Роберт Белла розглядали екуменізм у зв'язку з процесами секуляризації. Цю традицію продовжували британські соціологи Б. Вілсон та Р. Кур'є. Так Вілсон, зокрема, писав, що «церкви стають екуменічними лише тоді, коли вони, як соціальні інститути, знаходяться у кризовому становищі: – об'єднання та блокування відбуваються скоріше тоді, коли інституції є слабкими, аніж сильними, коли спостерігається зменшення кількості пастви та розмиття відмінних рис у віровченні різних церков» [6, с. 20]. Проте в соціології екуменізму існував і інший нурт: Р. Тоулера, Р. Піндера, Б. Тіла показали, що виникнення екуменізму не корелює з процесами секуляризації. Так Р. Піндер пов'язував розвиток екуменізму з процесами децентралізації і активізації мирянського руху. Інший напрямок в соціології пов'язує розвиток екуменізму із розвитком технологій та засобів комунікації (Р. Мехл): власне вони спровокували той факт, що світ перетворився з гомогенного на плюралістичний [6, с. 19–22]. Своєрідний підсумок цим поглядам підвів російський дослідник В. Гараджа: «Екуменізм є одним з симптомів глибокої кризи релігії у наш час, свого роду захисною реакцією на руйнівні для її традиційних форм тенденції у сучасному суспільному житті» [6, с. 22].

Однак останнім часом у соціології релігії процес секуляризації (і приватизації вірувань та переконань як ядра секуляризації) набуває переосмислення. Недавні адепти тези секуляризації стверджують існування тенденцій десекуляризації [16]. Угорський соціолог М. Томка йде ще далі, стверджуючи: «Варто зауважити, що емпіричні докази секуляризаційної теорії походять передусім із Західної Європи, а не зі ще модерніших суспільств, і не з позаєвропейських культур. Крім того – факт, що тезу про ‘приватизацію’ релігії незабаром зовсім не можна буде захищати – з огляду на політичний іслам, інструменталізацію релігії в політичних конфліктах в Ірландії, на Балканах і деінде, та з огляду на чітко виражену роль релігії у ліквідації тоталітарних режимів у Східній та Центрально-Східній Європі. Можна бути певним лише, що релігія займає в сучасному суспільстві іншу, більш особисту, ближчу до спільноти і до людини позицію, ніж у попередніх епохах» [15, с. 67].

Екуменічні процеси є виразом соціальної інтеграції. Соціальна інтеграція може бути механічною та органічною. Під механічною розуміється насильницька інтеграція, «коли утворення солідарних груп зумовлено не бажанням індивідів, що їх утворюють, а примусом». У протилежність їй органічна солідарність є такою інтеграцією, «яка зумовлена власним прагненням індивідів до об'єднання і солідарних дій» [10, с. 135]. Перший тип мав місце в Радянському Союзі, де «офіційний екуменізм» був знаряддям радянської зовнішньої політики [2, с. 57–61]. Іншим прикладом «примусової інтеграції» може бути Львівський псевдособор 1946 року, який засвідчив ліквідацію унії

і об'єднання УГКЦ з РПЦ. Такі інтеграційні процеси є не тривалими, оскільки суспільство тяжіє до знищення такої інтеграції. Другий тип інтеграції є більш стійким і тривалим, оскільки впливає з власних прагнень і інтересів людей. Сучасні екуменічні процеси в середині українських католицьких церков і є прикладом настанови на добровільну інтеграцію.

Організаційний вимір екуменічної ідеї представлений кількома організаціями, які створюють католицькі церкви (Римо-католицька церква в Україні та Українська греко-католицька церква). Передусім це Всеукраїнська рада Церков та релігійних організацій. Її створення у 1996 році ще носило характер «примусової інтеграції», хоча цей примус мав зовсім інший вигляд ніж примус радянської державної машини. Натомість створення Народи представників Християнських Церков (2003) вже показало певну самостійність християнських церков. Важливою подією стало також відкриття Інституту екуменічних студій Українського Католицького Університету. Інститут в свою чергу ініціював Екуменічні соціальні тижні, що мають відтворити на українському ґрунті сторічну традицію французьких соціальних тижнів.

Оформлення екуменізму йде також поза організаційним шляхом. Останнім десятиріччям набувають поширення практики Тижня молитов про єдність християн, спільні молитви (як розпочаті у 2005 році молитви на майдані біля Київської Софії). Католицька Церква ще з 60-х років минулого сторіччя напрацювала багато документів, які сформували відношення цієї церкви до екуменізму. Однак в силу історичних обставин акомодация цих ідей і норм в Україні відбувається із значним запізненням. Власне тому знаковою подією стало прийняття Синодом УГКЦ у 2000 році Концепції екуменічної позиції УГКЦ. Цей документ, поряд з іншими загально церковними документами регулює екуменічні практики УГКЦ.

Таким чином, сьогодні ми є свідками інституціоналізації екуменізму в католицьких церквах України. При цьому під інституціоналізацією ми розуміємо «розроблення і реалізацію норм та ролей, призначених для формування соціальних установок, універсальний механізм, який забезпечує організацію і координацію зусиль діючих індивідів як у межах окремих сфер діяльності, так і в масштабах цілого суспільства з метою досягнення соціально значущих цілей» [13, с. 364]. Звичайно, процес цей не відбувається в одну мить. Однак поступове запровадження в релігійне життя нових норм та правил створює простір розгортання «інституціоналізуючої дії» індивідів та сукупностей індивідів [7, с. 21].

З історичної точки зору відсутність релігійної єдності між християнами була причиною багатьох дисфункцій (у тому числі в українській історії). Треба пам'ятати, що і сьогодні «за релігійними різницями, протиріччями і протиборством маскуються конфлікти культур, націй, різних цивілізаційних типів. Історично обумовлена амбівалентність України визначається тим, що кордони православно-слов'янської цивілізації та євроатлантичної не співпадають із державними, пролягають всередині її території» [12, с. 228]. В наші дні відбувається зростання плюралізму в середині самого українського християнства. Це створює для дослідника можливість вивчати функціональну автономію та взаємну залежність українських християнських церков і умови вищого рівня інтеграції. В цьому сенсі цілком доречно говорити про «соціологію екуменії» [18, с. 117]. Сьогодні стає цілком зрозумілим, що штивна автономія соціальних підсистем не може вже втриматись. Це твердження цілком справедливо можна застосувати і по відношенню до церков.

У наш час крім дисфункцій релігійний плюралізм може мати для релігійно плюралістичних суспільств позитивні функції, формуючи постави толеранції та екуменізму. Деякі соціологи стверджують, що в релігійно змішаних суспільствах християнські цінності в окремих групах переживаються більш інтенсивно ніж в церковно гомогенних суспільствах. Так одеський дослідник О. Панков (посилаючись на англійського соціолога Д. Мартіна), пише: «релігійна монополія сприяє секуляризації, а релігійний плюралізм дозволяє релігійним організаціям успішно функціонувати у суспільстві» [9, с. 222].

Католицькі церкви як суб'єкти релігійного життя в Україні зазнають суттєвих трансформацій. Сьогодні вони здобувають розуміння українського суспільного життя як спільного життєвого простору багатьох культур і релігій. Тільки за умови прийняття цих реалій і обрання руху до певного об'єднання ідей і концепцій у руслі єдиного шляху суспільства вони здатні до здійснення своєї сотеріологічної місії у сучасному світі і можуть мати впливову роль у розгортанні соціальних процесів у країні.

Література

1. Васьків А. Українська греко-католицька Церква у системі сучасних екуменічних відносин (на матеріалах концепції екуменічної позиції УГКЦ) // 2. Екуменізм і проблеми міжконфесійних відносин в Україні /За загальною редакцією А. Колодного, П. Яроцького, О. Сагана/, – К: Гнозис, 2001.
2. Доброер А. Межконфессиональный диалог в современной Украине (опыт богословского анализа). – Одесса: АО Бахва, 2003.
3. Екуменізм і проблеми міжконфесійних відносин в Україні /За загальною редакцією А. Колодного, П. Яроцького, О. Сагана/, – К.: Гнозис, 2001.

4. Єленський В. Релігія після комунізму. Релігійно-соціальні зміни в процесі трансформації центрально- і східноєвропейських суспільств: фокус на Україні – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2002.
5. Знаки часу: До проблеми порозуміння між церквами / Упорядник З. Антонюк, М. Маринович. – К., 1999.
6. Кисельов О. Соціологія екуменізму: небогословські фактори виникнення та розвитку екуменічних відносин // Українське релігієзнавство. – 2007. – № 45.
7. Макеев С. А. Социальные институты: классические трактовки и современные подходы к изучению // Проблеми розвитку соціологічної теорії. Трансформація соціальних інститутів та інституціональної структури суспільства: Наукові доповіді і повідомлення III Всеукраїнської соціологічної конференції / Соціологічна асоціація України, Інституту соціології НАН України. За ред. М. О. Шульги, В. М. Ворони. – К., 2003.
8. Маринович М. Українська ідея і християнство або Коли гарцюють кольорові коні Апокаліпсису. – К.: Дух і Літера, 2003.
9. Панков А. А. Современные трансформации религиозного сознания и религии как социального института // Проблеми розвитку соціологічної теорії. Матеріали першої Всеукраїнської соціологічної конференції 15 грудня 2000 року, м. Київ. – К., 2001.
10. Паращевін М. А. Інтегративні роль релігії: історико-соціологічний нарис. – К: Інститут соціології НАН України, 2004.
11. Примирення: Україна в Граці. – Львів: Свічадо, 1999.
12. Рязанова Л. Релігія та релігійність: теоретико-соціологічні проблеми // Культура, суспільство, особистість: Навчальний посібник / За ред. Л. Скокової. – К., 2006.
13. Рязанова Л. С. Конфликтологическая парадигма в анализе межконфессиональных противоречий и конфликтов в современной Украине // Проблеми розвитку соціологічної теорії: Наукові доповіді і повідомлення Всеукраїнської соціологічної конференції / Соціологічна асоціація України, Інституту соціології НАН України; М. О. Шульга (наук. ред.) та ін. – К., 2001.
14. Суттнер Е. К. Церковні розколи і єдність Церкви / Пер. з нім. та наук. ред. Олега Турія. – Львів: Вид-во «Місіонер» 2007.
15. Томка М. Релігія та церкви відродженої нації // Віра після атеїзму: релігійне життя в Україні в період демократичних перетворень і державної незалежності / за ред. М. Томки й О. Турія. – Львів: Видавництво Українського Католицького Університету, 2004.
16. Berger P. L. The Desecularization of the World: A Global Overview // The Desecularization of the World: Resurgent Religion and World Politics Peter L. Berger (ed.). Grand Rapids, Mich.: William B. Eerdmans Publishing Co., 1999.
17. Fürstenberg F. Struktura Kościoła I społeczeństwa // Socjologia. Wybór tekstów. Wyboru dokonał i opracował Franciszek Adamski. – Kraków: WAM, 1983.
18. Goddijn W. Rozważania socjologiczne o zróżnicowaniu grup w obrębie chrześcijaństwa // Socjologia. Wybór tekstów. Wyboru dokonał i opracował Franciszek Adamski. – Kraków: WAM, 1983.

Summary

Alexander Dobroyer

Ecumenism as part of the process of institutionalization of the catholic church in Ukraine

The article examines the phenomenon of Catholic ecumenism as a problem of integration processes of the modern Ukrainian Christianity. Represented a paradigm shift (from organic to forced integration). Examples institutionalization Catholic ecumenical movement in Ukraine.